



SILYBUM MARIANUM (L) GAERTN O'SIMLIGINING TADQIQOT JARAYONIDA BAJARILGAN ISHLAR

¹Mirzayev Muhammadumar Akbarali o'gli

Toshkent davlat agrar universiteti, magistrant

²Sultanova Gulbahor Abdijalolovna

Toshkent davlat agrar universiteti, mustaqil izlanuvchi

³Karimov Farxod Isomiddinovich

Toshkent davlat agrar universiteti, biologiya fanlari doktori

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.8068337>

ARTICLE INFO

Received: 14th June 2023

Accepted: 21th June 2023

Online: 22th June 2023

KEY WORDS

Dorivor, farmokologik, tabiiy xom-ashyo, preparatlar, yetishtirish, namlik.

ABSTRACT

Yer yuzida dorivor o'simliklarning 10-12 ming turi bo'lib, shu jumladan 1000 dan ortiq o'simlik turlarining kimyoviy, farmokologik va dorivorlik xossalari tekshirilgan. Sintetik preparatlarni uzoq muddat qabul qilish inson organizmida turli ko'ngilsiz holatlarni keltirib chiqaradi. Dorivor o'simliklarning tabiiy xom-ashyo vositalaridan tayyorlangan tabiiy preparatlar organizmga sekin ta'sir etsa ham salbiy oqibatlari deyarli kuzatilmaydi.

Dorivor o'simliklar ustida tadqiqotlarni amalga oshirish uchun, turli xil sharoitda o'sayotgan hamda tabiiy holda o'sib turgan *Silybum marianum (L) GAERTN* o'simligi tanlab olindi va kuzatib borildi. Kuzatishlar davomida ushbu o'simlik haqida quyidagi malumotlarga ega bo'ldik: *Silybum marianum (L) GAERTN* 1-1,5 m balandlikdagi tikanli o'simlik. Poyasi oddiy yoki shoxlangan, tuksiz. Barglari navbatma-navbat joylashgan, ellipssimon, pinnate bo'lakli yoki pinnatsimon kesilgan, bargning chetida va pastdagi tomirlar bo'ylab sarg'ish tikanlar bilan katta (uzunligi 80 sm gacha); oq dog'lar bilan yashil barg plastinkasi, porloq. Gullar binafsha, pushti yoki oq rangga ega bo'lib, tikanli yashil barglardan iborat plitkali o'rash bilan katta bitta sharsimon savatlarda yig'ilgan. Gul tuklar bilan qoplangan. Barcha gullar ikki jinsli. Iyul-avgust oylarida gullaydi.





Tarqalishi *Silybum marianum (L) GAERTN* ning vatani O'rta er dengizi (Misr, Isroil, Turkiya, Italiya, Gretsiya, Frantsiya), Bolqon (Bolgariya, Albaniya, sobiq Yugoslaviya mamlakatlari) va Iberiya yarim orolida (Ispaniya va Portugaliya). Butun dunyoda (G'arbiy va Sharqiy Yevropa, Britaniya orollari, Janubiy va Markaziy Afrika, Shimoliy va Janubiy Amerika, Azor orollari), O'rta Osiyoda keng tarqalgan. Rossiyada u Yevropa qismining janubiy hududlarida (shu jumladan Kavkazda) va G'arbiy Sibirning janubida begona o't sifatida uchraydi. Yovvoyi o'tlar bo'lgan joylarda o'sadi; ba'zan bog'larda, bog'larda o'stiriladi va yovvoyi holda yuradi. Juda agressiv o't.

Yetishtirish: *Silybum marianum (L) GAERTN* kam talabga ega bo'lgan moslashuvchan ekindir. U asosan dorivor o'simlik sifatida o'stiriladi, lekin u oziq-ovqat manbai sifatida ham tilga olinadi. U asosan Yevropada, balki Osiyo va Shimoliy Amerikada ham yetishtiriladi. *Silybum marianum (L) GAERTN* ikki yillik o'simlik bo'lib, u odatda bir yillik o'simlik sifatida o'stiriladi, bu yetishtirishni osonlashtiradi. Bunga asosiy talablar bajarilganda erishish mumkin, keyin *Silybum marianum (L) GAERTN* birinchi yilda gullaydi, tuproqqa past talablarga ega va qurg'oqchilikka chidamli. Optimal pH 5,5 dan 7,6 gacha, lekin keng diapazon qabul qilinadi. Urug'lar to'g'ridan-to'g'ri 1 dan 1,5 sm gacha ekish chuqurligi bilan tuproqqa sepiladi. Nihol uchun minimal harorat 2 ° C bo'lishi kerak. Ekish iqlim sharoitiga qarab kuzda yoki bahorda amalga oshirilishi mumkin. Qator oralig'i 40 dan 75 sm gacha, qatorlarda taxminan 25 sm o'simlik oralig'i. Oziq moddalarga bo'lgan ehtiyoj kam bo'lgani uchun o'g'itlash shart emas. Hosildorlikni oshirish uchun ekishdan oldin gektariga 50 kg azot, 30 kg fosfor va 60 kg kaliy standart o'g'itlash normasi qo'llaniladi. O'rim-yig'im odatda iyul yoki avgust oylarida sodir bo'ladi. Gul boshlari bir tekis pishmaganligi sababli, gul boshlarining 50% quruq bo'lganidan keyin optimal o'rim-yig'im vaqti taxminan ikki hafta. O'rim-yig'im uchun oddiy don kombaynidan foydalanish mumkin. Polshada o'rtacha hosildorlik gektariga 1230 kg, silmarin miqdori 26,5 kg/ga.

Ushbu ma'lumotlarga asoslanib men *Silybum marianum (L) GAERTN* o'simligining urug'ini olib uni " Qishloq xo'jaligida innovatsion ishlanmalar va maslahat markazi" DUKning tajriba maydoniga 19- aprelda boshida qator orasi 50sm ko'chat orasi 25 sm qilib ekdim. O'simlik 23- aprel sanasida unib chiqdi va dastlabki chin barglarini chiqara boshladi. O'simlikni tez- tez sug'orib, begona o'tlardan tozalab turdim.

2023-yil Olabuta o'simligi urug'larini aprel oyining 19- sanasida dala sharoitida ekdim. Havo harorati issiq hamda suv kamligi sababli urug'larim unib chiqdi ammo qurib qoldi. Shu sababli may oyida o'simlik ko'chatlarini tajriba maydonimga olib kelib ekib qo'ydim. Har hafta suv berib, begona o'tlardan tozalab turdim. Olabuta o'simligi yaxshi o'sib rivojlanishi uchun yetarlicha namlik suv hamda begona o'tlardan holi joy tanlash lozim ekanligini bilib oldim. Sababi meni o'simligim harorat yuqoriligi suv yetishmasligi hamda begona o'tlar ko'pligi sababli yaxshi o'smadi.



Xulosalar. *Silybum marianum* (L) GAERTN murakkabguldoshlar oilasiga kiruvchi 1-1,5 m balandlikdagi tikanli o'simlik. Poyasi oddiy yoki shoxlangan, tuksiz. Barglari navbatmanavbat joylashgan, ellipssimon, pinnate bo'lakli yoki pinnatsimon kesilgan, bargning chetida va pastdagi tomirlar bo'ylab sarg'ish tikanlar bilan katta (uzunligi 80 sm gacha); oq dog'lar bilan yashil barg plastinkasi, porloq. Gullar binafsha, pushti yoki oq rangga ega bo'lib, tikanli yashil barglardan iborat plitkali o'rash bilan katta bitta sharsimon savatlarda yig'ilgan. Dorivor xom ashyo uchun yetishtiriladi.

Kimyoviy tarkibi: Asosiy faol moddalar flavonoidlar va flavonolignanlar (silibinin, silikristin, silydianin umumiy nomi silymarin ostida). Bundan tashqari, tarkibida alkaloidlar, saponinlar, yog'li yog'lar (25% gacha), oqsillar, K vitamini, qatronlar, shilliq, tiramin, gistamin, shuningdek, makro va mikroelementlar mavjud. Sut qushqo'nmasi kam talabga ega bo'lgan moslashuvchan ekindir. U asosan dorivor o'simlik sifatida o'stiriladi, lekin u oziq-ovqat manbai sifatida ham tilga olinadi. U asosan Yevropada, balki Osiyo va Shimoliy Amerikada ham yetishtiriladi. Sut qushqo'nmasi ikki yillik o'simlik bo'lib, u odatda bir yillik o'simlik sifatida o'stiriladi, bu etishtirishni osonlashtiradi. Bunga asosiy talablar bajarilganda erishish mumkin, keyin sut qushqo'nmasi birinchi yilda allaqachon gullaydi. Sutli qushqo'nmas tuproqqa past talablarga ega va qurg'oqchilikka chidamli. Optimal pH 5,5 dan 7,6 gacha, lekin keng diapazon qabul qilinadi. Urug'lar to'g'ridan-to'g'ri 1 dan 1,5 sm gacha ekish chuqurligi bilan tuproqqa sepiladi. Nihol uchun minimal harorat 2 ° C bo'lishi kerak. Ekish iqlim sharoitiga qarab kuzda yoki bahorda amalga oshirilishi mumkin. Qator oralig'i 40 dan 75 sm gacha, qatorlarda taxminan 25 sm o'simlik bo'shlig'i. Oziq moddalarga bo'lgan ehtiyoj kam bo'lgani uchun o'g'itlash shart emas. Hosildorlikni oshirish uchun ekishdan oldin gektariga 50 kg azot, 30 kg fosfor va 60 kg kaliy standart o'g'itlash normasi qo'llaniladi. O'rim-yig'im odatda iyul yoki avgust oylarida sodir bo'ladi. Gul boshlari bir tekis pishmaganligi sababli, gul boshlarining 50% quruq bo'lganidan keyin optimal o'rim-yig'im vaqti taxminan ikki hafta. O'rim-yig'im uchun oddiy don kombaynidan foydalanish mumkin. Polshada o'rtacha hosildorlik gektariga 1230 kg, silmarin miqdori 26,5 kg/ga. Bizning sharoitimizda ushbu o'simlik dorivor xomashyo sifatida Farg'ona va Andijon viloyatlarida dorivor o'simliklarni yetishtirishga ixtisoslashgan fermer xo'jaliklarida yetishtirilmoqda. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, ***Silybum marianum* (L) GAERTN** o'simligi namlik hamda suv yetarli hamda begona o'tlardan holi hududlarda yaxshiroq o'sadi. O'simlik urug'ini bahor



oyida kunlar qizib ketmasidan ekish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Agar ko'chatdan ekmoqchi bo'lsangiz yer maydonini tez tez sug'orib, begona o'tlardan tozalab turish maqul.

References:

1. Mirziyoev Sh. M. "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" Toshkent : O'zbekiston, 2017. – 104 b
2. Vazirlar Maxkamasi 2017 – yil 21 – avgust № 114 – yig'ilish bayonnomasining EDO – 03 – 421. Sonli qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida " gi PF-4947 sonli Farmoni. Toshkent, "O'zbekiston", 2017 yil.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 26 yanvardagi "Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish va ichki bozorni to'ldirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida " gi PQ-1047 sonli Qarori. Toshkent, "O'zbekiston", 2009 yil.
5. O'ZPITI « Dala tajribalari uslubiyati »- 2007 y